
KÖNYVJELZŐ

FÖLDRAJZI TANULMÁNYOK A PÉCSI DOKTORISKOLÁBÓL I.

A társadalmi-gazdasági aktivitás területi és környezeti problémái

(Szerkesztette: Tésits Róbert - Tóth József
JPTE, Pécs, 1997. p. 356)

EGEDY TAMÁS

Nagy érdeklődéssel vettem kezembe a JPTE Földrajzi Tanszékeinek gondozásában megjelent kötetet, mely az első jelentősebb doktoranduszi tanulmánygyűjtemény a szakterületen. Különösen örvendetes a kiadvány megjelenése, hiszen - a sajnos egyre szűkőbb publikációs lehetőség biztosítása mellett - betekintést nyújt a szakma feltörekvő, ifjú kutatóinak tudományos tevékenységébe, a Doktori Iskolában végzett munkájuk eredményeibe. Úgy néz ki, talán megmozdult valami az elmúlt években mostohagyerekként kezelt földrajz területén is, megemlíthető például, hogy a doktori képzésben résztvevők köre az egyetemeken évről évre bővül. E kötet, valamint az immár hagyományosnak mondható Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciáinak megrendezése - melynek elindításával a pécsiek ugyancsak fontos mérföldkövet raktak le - mintegy garantálják, hogy nem kizárólag "mennyiségi fejlődésről" van szó. Álljon e tanulmánygyűjtemény követendő példaként a többi doktoriskola előtt, az elkövetkező időben talán az ő gondozásukban is hasonlóan színvonalas munka jelenik meg, az olvasók nem kis öröme.

A kiadványban három nagyobb témakörben 15 szerző tanulmányát olvashatjuk. Kutatási irányzatok és irányok színes tárházáról, szerzteágazó és sokrétű érdeklődési körről árulkodik már maga a tartalomjegyzék is. A *Társadalomföldrajzi tanulmányok* témakörön belül népesség- és településföldrajzi, idegenforgalmi, valamint politikai földrajzi írásokkal ismerkedhetünk meg. A Népesség- és településföldrajz c. fejezetet *Forintos Veronika* szocialista városainkról írt tanulmánya vezeti be, középpontba helyezve a népesség és a gazdasági aktivitás 1949-től napjainkig bekövetkezett változásainak vizsgálatát. Betekintést nyerhetünk a szocialista városok természetes népmozgalmának (népességszám, természetes szaporodás, migráció) alakulásába, a foglalkozási szerkezet változásának tendenciáiba. Mint a szerző megállapítja, bár a vizsgált városok nem alkotnak homogén csoportot - lévén az eltérő földrajzi környezet gyakran különböző demográfiai változásokat indukált -, a több hasonló vonás miatt mégis indokolt külön kategóriaként kezelni és tanulmányozni a szocialista városokat.

Lukácsné Szentmártoni Szilvia írása a XIX. századi Pécsre kalauzol el bennünket, felvázolva a Tettye-patak gazdasági életben játszott szerepét. Az időszak iparának általános felvázolása után a malomipar, s a - már a múlt században is nagy hírnévnek örvendő - bőrgyártás korabeli helyzetének leírását adja. Ezek kialakulásában a patak fontos telepítő tényező volt, fejlődésükben pedig mindvégig meghatározó szerepet játszott. A vízvezetékrendszer kiépítése és a patak rendezése később új fejezetet nyitott a kézműipar történetében.

Az idegen nyelvek ismerete korunkban lassan mindennapi szükségletté válik. *Trócsányi András* a magyar népesség nyelvismeretét elemzi, az 1941-es és 1990-es népszámlálási adatok felhasználásával - többek között szemléletes tematikus térképek segítségével - mutatja be a főbb változásokat. Kitér nemcsak a magyar, mint idegen nyelv, és a nemzetiségi nyelvek helyzetének alakulására, hanem a tanult nyelvek ismeretébe is beavatja az olvasót. Jelenlegi helyzetünk az idegen nyelvek ismeretében köztudottan nem mondható éppen rózsásnak, de biztató jelek már tapasztalhatók, hiszen a nyelvoktatási struktúra átalakulása, integrálódásunk az Európai Unióhoz, illetve a gazdasági élet fellendülése mind-mind ösztönzőleg hatnak a nyelvtanulásra.

Aki a budapesti agglomeráció rendszerváltás utáni népességi és szerkezeti átalakulásával szeretne közelebbről megismerkedni, annak figyelmébe ajánlom *Sági Zsolt* tanulmányát. A migráció, a lakáshelyzet és a közműellátottság mellett a dolgozat legsikerültebb részének mindenképpen a telek- és ingatlanpiac fontosabb trendjeinek az értékelése mondható. Ugyanakkor szemléletesen ad képet az agglomeráció funkcionális átalakulásáról, a területen tapasztalható változásokról.

Az idegenforgalom földrajza c. fejezetben három publikációt olvashatunk. E cikkek jelenléte a kötetben önmagában is rámutat a turizmus jelentőségére, amely napjainkban - az itt megtermelt jövedelem szerint harmadik helyen - a világgazdaság vezető ágazatai közé tartozik.

Szabó Géza a Tamási-Dombóvár-Gyulaj kistérség idegenforgalmi pozíciójáról és turizmusalapú fejlesztési lehetőségeiről ad rövid áttekintést. A kistérség elsődleges adottságainak számba vétele után a terület termál- és gyógyturizmusának, mint legfontosabb idegenforgalmi vonzerejének összehasonlító elemzését adja dunántúli viszonylatban. Nem feledkezik meg természetesen az egyéb szakturisztikai kínálat (vadász-, lovas-, és falusi turizmus) helyzetének felvázolásáról sem, s külön fejezetben foglalja össze a fejlesztés érdekében meghozandó döntéseket és intézkedéseket.

Darabos Ferenc írásában Győr turizmusának együttműködési lehetőségeiről olvashatunk. Megközelítésében más jellegű, mint az előző tanulmány, a várost és vonzáskörzetét ugyanis a regionalizmus tükrében vizsgálja, bemutatva a regionális kooperáció kistérségi, belföldi és tágabb - európai szintű - együttműködési lehetőségeit és formáit. A szerző áttekintő táblázatban foglalja össze a terület idegenforgalmi vonzerőit, a turizmus SWOT-analízisével pedig érzékletes képet fest Győr és vonzáskörzete erősségeiről, gyengeségeiről, a fejlesztési lehetőségekről és a veszélyekről. (Sajnos a hivatkozott két térkép nem található meg a tanulmányban, pedig nagyban hozzájárult volna a területi viszonyok jobb megértéséhez.)

A említett vonzerőleltár és SWOT-analízis kiváló alkalmat teremt a Keleti-Mecsekkel történő összehasonlításhoz, hiszen *Szász István* a Keleti-Mecsek turisztikai vonzerőiről írt munkájában ugyancsak alkalmazza ezeket a módszereket. Az elsődleges és másodlagos idegenforgalmi adottságok számba vétele után a térség turizmusáról, mint a gazdasági válságból való kilábalás kitörési pontjáról kaphatunk információkat. A SWOT-analízisnél pozitívan értékelhetjük, hogy az egyes jellemzőkről részletesebb leírást is kapunk, bepillantást nyerve ezáltal a vizsgálati terület helyzetébe, mindennapjaiba.

A „*Politikai földrajz*” c. zárófejezetben *Pap Norbert* tanulmányát olvashatjuk az olaszországi szeparatizmus földrajzi aspektusairól, amely a történelem és a regionális földrajz iránt érdeklődőknek is igazi csemegét jelenthet. A dolgozat a *Hartshorne-modell* - vagyis az állam tartósságát alapvetően befolyásoló konstruktív és destruktív erők - bemutatásával mindenki számára könnyen érthetővé teszi a téma elméleti hátterét. A következőkben az olasz állam területének fejlődéstörténetével, a legfontosabb kultúrtörténeti, politikai és hatalmi változások szerepével ismerkedhetünk meg, majd a területi egyenlőtlenségekről olvashatunk, ahol többek között a gazdaság, a magterületek és a közigazgatás témát érintő vonatkozásait tekinthetjük át.

E fejezettel lezárul a *Társadalomföldrajzi tanulmányok* témaköre, ami terjedelmét tekintve a kötet valamivel több, mint felét teszi ki. Ez is mutatja az elmúlt évek átalakulási tendenciáit, a társadalomföldrajz iránti érdeklődés növekedését, fokozatos előtérbe kerülését. Nem jelenti azonban azt, hogy egyéb területeken ne folya értékes, minőségi munka. Ezt támasztják alá a második, *Környezetföldrajzi témakör* tanulmányai is.

Wilhelm Zoltán Szekszárd, *Gyenyise Péter* pedig Pécsvárad fejlődésében szerepet játszó fontosabb természeti tényezőket vizsgálta. Bár a két tanulmány jellegét tekintve hasonló - összefoglaló-leíró jellegű írások -, megközelítési módjuk mégis alapvetően különböző. *Wilhelm Zoltán* az általános természeti adottságok felvázolása után az ember és természet kapcsolatát boncolgatja, kidomborítva a társadalom beavatkozása által okozott főbb változásokat és problémákat. Történelmi távlatokat tekintve Szekszárd esetében a szőlőművelés természetátalakító következményeit (talajpusztulás, erózió, csuszamlások, stb.) kell első helyen kiemelni, az elmúlt évtizedekben pedig az ipartelepítés és a nagyobb ütemű építkezések voltak negatív hatással.

Gyenyise Péter rövid településtörténeti áttekintés után az egyes természetföldrajzi tényezőket veszi sorra, elemezve hatásukat Pécsvárad fejlődésére, részletesen ír továbbá a domborzat és a vízrajz alaprajzformáló szerepéről is, megállapítva, hogy a település terjeszkedése lényegében csak keleti irányba történhetett.

Parrag Tibor és *Vass Péter* a Nyugat-Mecsekben végzett empirikus vízjárásvizsgálataik eredményeivel ismertetnek meg bennünket. Előbbi szerző az Abaligeti- és a Mészégető-barlangban állított fel mérőhelyeket, s megállapította, hogy a barlangok vízgyűjtő területei közötti eltérések a vízjárás különbségeiben - különösen az árhullámok levonulásában - egyértelműen kimutathatók. A didaktikus grafikonokkal tarkított írás érdekesen mutatja be, tárja elének a terület felszín alatti vizeinek hidrogeográfiáját. *Vass Péter* a felszíni vízfolyásoknak szentelte figyelmét, az előző tanulmány vizsgálati területéhez közel fekvő Bükkösi-patak felső

szakaszának árvizeiről olvashatunk dolgozatában. A vízgyűjtő terület természetföldrajzi bemutatása után az eddig tapasztalt nagyobb árhullámokat veszi számba a szerző, megadva ezek főbb vízrajzi jellemzőit is. Lényeges és értékes részei a tanulmánynak az árvizek megelőzési lehetőségeiről írt fejezetek, amelyekben a mederrendezés és az árvízcsökkentő tározók kialakításának problematikájáról kapunk információkat.

Mind a négy tanulmányban a természetföldrajzos kollégáktól megszokott gazdag illusztrációval találkozhatunk, ami nagyban emeli a publikációk értékét.

Az utolsó, harmadik témakör *Regionális vizsgálatokat* foglal magában. *Tésits Róbert* a dél-dunántúli iparvállalatok innovációs és foglalkoztatási helyzetéről ír. Dolgozatában a *British American Tobacco Pécsi Dohánygyár Kft.*, a *Pécsi Erőmű Rt.*, a *Paksi Konzervgyár Kft.*, a *Paksi Atomerőmű Rt.* és a *Kaposcukor Rt.* rendszerváltás után bekövetkezett szervezeti, térszerkezeti változásait, gazdasági és foglalkoztatási átalakulását mutatja be az olvasónak. A kiragadott konkrét példák segítségével rendkívül jól foglalja össze a térség gazdasági átalakulásának főbb problémáit, melyek kezelésére több helyen alternatív megoldási lehetőségeket is felvet.

Érzékeny problémakört választott témájaként *Cserti Csapó Tibor*, aki a *somogyi cigányság* társadalomföldrajzi viszonyairól ad áttekintést. A cigányság helyzetének történeti áttekintésében a szerző kifejti a romák évszázadokon át húzódó hátrányos megkülönböztetésének fontosabb momentumait, illetve a korábbi kormányzati intézkedések hatásait. A cigányság statisztikai felmérésének nehézségei mellett olvashatunk területi elhelyezkedésükről, valamint demográfiájuk, iskolázottságuk és foglalkoztatottságuk Somogy megyei alakulásáról. A cigánykérdés a magyar társadalom nyitott, eddig megoldatlan problémája, amit csak egymással együttműködve, a teendőket koordinálva lehet megoldani. Minél később születnek meg a hathatós intézkedések, emberileg és anyagiilag annál többet veszítünk a késlekedéssel, nem is beszélve - gondolva a közelmúltra - újabb társadalmi feszültségek megjelenéséről.

A fejezet, s egyben a kötet *Szabó Loránd Tolna megyei kistérségekről* írt munkájával zárul. A területfejlesztés új rendszerével ismerkedhetünk meg a bevezetőben, amely bár gyakran még a támadások középpontjában áll, az alulról történő szerveződések támogatva azonban mégis pozitív szerepet játszik. Megismerkedhetünk a KSH Tolna megyei kistérségi beosztásával, olvashatunk viszonyáról az önszerveződő kistérségi település-együttesekkel, illetve ez utóbbiak együttműködési lehetőségeiről.

A külsőre is esztétikus kiadvány nemcsak a kutatók, hanem az egyetemi hallgatók és laikus érdeklődők számára is tartalmas olvasmányt jelent. Nem véletlen, hogy a szerkesztők deklarált célkitűzése egy a doktoranduszok kutatómunkájának bemutatása mellett a képzésben is felhasználható szöveggyűjtemény, oktatási segédanyag megjelenítése volt. A kötet egy több részből álló sorozat első állomása volt. Őszintén reméljük, hogy a második rész megjelenése nem fog sokáig vártni magára, s mihamarabb kezünkbe vehetjük.